

Poznań, 30.11.2023r.

dr hab. inż. arch. Agata A. Gawlak, prof. PP
Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa
Wydział Architektury, Politechnika Poznańska

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Analiza narzędzi włączających społeczności do projektowania rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych wynikających ze zmian klimatu, w tym narzędzi opartych na technologii

Autor: mgr inż. arch. Sylwia Widzisz - Pronobis
Promotor: dr hab. inż. arch. Anna Szewczenko, prof. PP
Dyscyplina naukowa: architektura i urbanistyka

1. Podstawa opracowania recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie:

- pisma Przewodniczącego Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej dr hab. inż. arch. Krzysztofa Rosińskiego, prof. PP z dnia 12 września 2023r.
- uchwały Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej z dnia 18 września 2023r.
- umowy o dzieło na recenzję doktorską.

2. Przedmiot recenzji

Analiza narzędzi włączających społeczności do projektowania rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych wynikających ze zmian klimatu, w tym narzędzi opartych na technologii. Promotorem rozprawy jest dr hab. inż.: arch. Anna Szewczenko, prof. PP

3. Ocena merytoryczna rozprawy

3.1 Struktura rozprawy

Dysertację stanowi opracowanie o objętości 274 stron, w języku polskim. Składa się z 10 rozdziałów. W pracy zawarto bogaty materiał ilustracyjny, w tym 50 tabel, 48 fotografii, 74 rysunki i schematy oraz 308 pozycji bibliograficznych.

Rozprawa doktorska została napisana w sposób dobrze ustrukturyzowany i przejrzysty.

Forma pracy, układ i zakres odpowiadają wymaganiom stawianym opracowaniom naukowym, w szczególności dysertacjom doktorskim.

3.2 Przedmiot, cel, teza

Przedmiotem pracy jest analiza wybranych procesów partycypacji oraz narzędziowników w celu wywnioskowania istotnych elementów wspierających podejmowanie decyzji projektowych zmierzających do adaptacji do zmian klimatu, co w ostatecznie przekłada się na strukturę narzędzia

autorskiego. Tym samym Autorka wykracza w swojej pracy poza założony tytuł, bowiem po lekturze dysertacji należy uznać, że tytułowa analiza narzędzi stanowi tylko środek do osiągnięcia celu pracy, który w tytule nie został wzmiankowany.

Autorka stawia tezę: „Spośród partycypacyjnych metod, technik i narzędzi badawczych można wyłonić grupę takich, które mogą być szczególnie przydatne w procesach projektowania partycypacyjnego obiektów architektonicznych i przestrzeni publicznych na rzecz budowania rezyliencji miejskiej związanej ze zmianami klimatu oraz uwzględniają polskie uwarunkowania dotyczące realizacji inwestycji publicznych.

Celem jaki postawiła sobie Autorka jest wskazanie najważniejszych metod i narzędzi partycypacyjnych, które mają szczególne znaczenie przy podejmowaniu decyzji w zagadnieniach dot. zmian klimatu. Autorka założyła bowiem a priori, iż obszar działań architekta powinien determinować wybór metody partycypacji, co wpływa na skuteczność całego procesu i zapewnia inkluzję społeczną. Podjęty temat należy uznać za ważny ponieważ pomimo bardzo powszechnie obecnej w świadomości społecznej istoty partycypacji w projektowaniu, procesy te często nie są realizowane skutecznie, nie realizują założonego celu, a przede wszystkim ich rola inkluzji społecznej jest coraz bardziej znikoma. Adekwatnie do tezy i celu pracy Autorka sformułowała pytania badawcze (3 ogólne oraz 5 szczegółowych).

3.3 Metody

Praca ma charakter teoretyczny. Autorka prowadzi spójny i obszerny wywód, stosując studia literaturowe (tzw. desk research) oraz analizy opisowe. W dużym stopniu Autorka bazuje na dokumentach obejmujących wybrane europejskie przykłady procesów partycypacyjnych oraz tzw. narzędziowniki (poradniki).

Pewien niedosyt pozostawia brak precyzyjnie i naukowo sformułowanej metody pracy. W rozdziale, który powinien ją opisać zawarto opis zawartości pracy, o czym szerzej w punkcie poniżej.

3.4 Charakterystyka poszczególnych rozdziałów. Uwagi krytyczne.

Praca obejmuje 10 rozdziałów. Poniżej omówiono ich zawartość merytoryczną, formując jednocześnie krytyczne uwagi i wnioski.

W Rozdziale I Autorka zawarła genezę i uzasadnienie podjęcia tematu, cel i zakres pracy, dalej sformułowała tezę pracy oraz pytania badawcze, opisała przyjętą metodologię, definicje najważniejszych pojęć oraz opisała strukturę pracy. W opinii Recenzenta teza została sformułowana prawidłowo. Precyzuje istotny problem badawczy, w ciekawym ujęciu, tj. analizę metod partycypacji społecznej w projektowaniu, w kontekście działań adaptacyjnych do zmian klimatu.

Doktorantka sformułowała pytania badawcze, szczegółowe i ogólne. Wątpliwość budzi, że nie są one względem siebie komplementarne oraz dodatkowo, brak hipotez badawczych.

Wątpliwość budzi również podrozdział 4 Przyjęta metodologia badań. Sam rozdział w rzeczywistości nie stanowi precyzyjnego opisu metody, a właściwie opis podejmowanych już konkretnych działań badawczych. W pracy wykorzystano kilka metod (opinia recenzenta), które powinny być wymienione oraz opisane z punktu ich przydatności dla osiągnięcia celu pracy. Niewątpliwie wyzwaniem jest formułowanie założeń metodologicznych do procesu analizy metody i narzędzi (partycypacja), Autorka pominęła w swoim opisie tak istotne z punktu widzenia przeprowadzanych studiów metody, jak: action research itp.

W nawiązaniu do powyższego, schemat *Rysunek 1.1 Schemat przyjętej metodologii pracy doktorskiej*, jest schematem struktury pracy doktorskiej i mógłby stanowić ilustrację do podrozdziału nr 6 czyli „Struktura pracy”. Wyjaśniając, recenzent nie ma zastrzeżeń do przyjętej metody przez Autorkę, a jedynie do braku jej rzeczowego opisanie / zdefiniowania w tym miejscu pracy.

Rozdział II Autorka nazwała „Stan badań”. W rzeczywistości należałoby go nazwać „Obszar badań”. W opinii recenzenta w pracy brakuje faktycznego i wyodrębnionego stanu badań, który zawierałby odniesienia do dotychczasowych wyników badań i osiągnięć naukowców w zawężonej tematyce badawczej, którą teraz podejmuje Autorka. Stan badań pozwala na nakreślenie luk badawczych oraz doprecyzowanie celu pracy tj. w jaki sposób wyniki uzyskane przez Autorkę wniosą nową wiedzę do dyscypliny architektura i urbanistyka. Ten zakres pojawia się częściowo w podrozdziale „1.1. Uwarunkowania społeczne i prawne”, niemniej ginie pośród fragmentów nt. genezy, a dalej wybranych przez Autorkę aspektów obszaru badań. W ocenie recenzentki brak wyodrębnienia stanu badań jest ważkim zarzutem wobec tej pracy.

Dalej, w rozdziale II Autorka przedstawia genezę procesu partycypacji, w tym kontekst historyczny, jej uwarunkowania społeczne i prawne, w oparciu o wybrane przez siebie modele. Ciekawym tematycznie jest fragment nt. metod identyfikacji interesariuszy.

Tutaj drobna uwaga - rys. II/19 – link nie kieruje do pliku źródłowego (podobnie w kilku innych przypadkach).

W tab. II. 1 Autorka przedstawiła grupy interesariuszy, zestawiając ze sobą ich dominujące cechy, mogące mieć wpływ na wolę partycypacji. Niemniej nie wskazano na jakiej podstawie dokonano przedmiotowej klasyfikacji oraz w jaki sposób dookreślono cechy charakterystyczne każdej z grup. Zastanawiające jest również dość selektywne podejście tj. nieuwzględnienie osób w wieku produkcyjnym, żyjących samotnie i nieposiadających dzieci (coraz liczniejsza grupa społeczna). Ich cechy oraz potrzeby, w tym przestrzenne są znacząco różne od pozostałych grup. Nie wspominając już osób niepełnosprawnych, a raczej ze specjalnymi potrzebami, których rola w procesach partycypacji jest bardzo istotna.

Następnie omówione zostały wybrane współczesne koncepcje miast tj. Miasto zrównoważone, Miasto rezydentne oraz Human Smart City. Analiza poszczególnych koncepcji została przeprowadzona w sposób dość usystematyzowany, każdorazowo z omówieniem głównych założeń, przy powołaniu się na studia literaturowe oraz legislację, z uwzględnieniem roli społecznej, a przede wszystkim modeli i narzędzi partycypacyjnych w zakresie każdej z omawianych koncepcji.

Całość jest bogato ilustrowana schematami, które zwiększają czytelność niniejszego wywodu.

Autorka skupiła się na 3 wybranych conceptach, być może jednak warto byłoby odnieść się również do miasta cyfrowego (ang. digital city), która stanowi odrębny termin, podrzędny do miasta smart, a przede wszystkim do koncepcji miasta zdrowego (ang. *healthycities*). Brak w wywodzie koncepcji miasta zdrowego należałoby uzasadnić.

Tutaj, warto byłoby również odnieść się do najnowszych dokumentów Unii Europejskiej, jak Nowy Europejski Bauhaus, czy Zielony Ład (*European Green Deal*), które powinny stać się fundamentem dla polityk miejskich, w tym dla polityki przestrzennej ukierunkowanej na adaptację do zmian klimatu i rezyliencję miejską.

Na str. 30 Autorka omawia metodę Agile, odnosząc się do pojęcia Vuca. Mimo, że definicja została przedstawiona w słowniczku na początku pracy, pomocne byłoby albo odwołanie się do niego, albo

stosowne wyjaśnienie w przypisie, tym bardziej, że tu Autorka rozwija koncepcję Vuca i omawia VACINE.

W rozdziale III Autorka omawia Współczesne metody i techniki partycypacyjne na wybranych przykładach m.in. w Helsinkach, Amsterdamie, Mersin, Bremen, Krakowie.

Wątpliwość budzi fakt przyjęcia do badań przykładów bez istotnych danych, co uniemożliwia porównanie procesów. W przypadku braku jednego typu danych dla jednej interwencji, nie powinny być one w ogóle brane pod uwagę, chodzi o uspojnienie materiału wyjściowego (dane wyjściowe powinny być obiektywnymi zbiorami).

Warto zwrócić uwagę, iż po analizie wybranych metod partycypacji należałoby przedstawić je na zbiorczym schemacie, dowolnie hierarchizując, lub po prostu wymieniając, cały zaś rozdział zakończyć konkluzją, dyskusją.

Dalej Autorka omawia 5 narzędziowników (poradników).

Drobna uwaga: *rysunek III.21 –liczne linki bez dat dostępu odnoszące do ogólnych stron organizacji*

W Rozdziale IV przedstawiono wnioski z przeprowadzonych badań. Kluczowym elementem mającym na celu zapewne syntezę jest tutaj tabela IV.1 Przyporządkowanie czynników decydujących o doborze metod i narzędzi partycypacyjnych do poszczególnych elementów procesu oraz przykładów dobranych metod i narzędzi. Wątpliwość budzi liniowy i dość uproszczony charakter matrycy. Jeśli zakładamy na wstępie, że proces partycypacji ze względu na swoją specyfikę jest procesem iteracyjnym, z implementacją zwrotną, ta forma analizy wydaje się zbyt uproszczona, bo np. jak uzasadnić przyporządkowanie takiego czynnika jak cyt. „sprawna koordynacja działań i usprawnienie administracji” do etapu „Planowanie działań”, a pominięcie go np. na etapie „Wdrożenia”.

V Rozdział obejmuje prezentację autorskiego modelu partycypacyjnego

W nawiązaniu do jego zawartości w kontekście całej pracy zachodzi pytanie, czy jeśli chodzi o jego strukturę – czy założenia autorskie w tym Proces inwestycyjny jako element większego systemu miejskiego nie powinny pojawić się na początku pracy w obszarze badań?

Autorka dokonuje syntezy wskazanych wcześniej i skrupulatnie opisanych procesów i wytycznych, implementując założenia metody pozostające w ścisłej korelacji z adaptacyjnością do zmian klimatu, do własnego narzędzia. Jest to bardzo cenna część pracy. W ocenie recenzenta jednak elementem brakującym w wypracowanej metodzie jest oparcie się w dużym stopniu na komentarzu i perspektywie doświadczeń autorskich i niepoddanie ich zewnętrznej weryfikacji np. ekspertów.

Ponadto forma prezentacji wyników ma charakter opisowy, mimo, że formalnie tabelaryczny. Warto byłoby wprowadzić system numeracji i oznaczeń, co pozwoliłoby innym badaczom na sprawniejsze korzystanie z wypracowanych osiągnięć.

Wątpliwość budzi także forma prezentacji wyników, zamieszczanie tak obszernych akapitów tekstu w tabelach. Co do zasady, tabele wykorzystuje się do prezentacji syntetycznych danych w sposób usystematyzowany, gdy ich szczegółowość nie pozwala na opisanie w tekście.

Testowanie narzędzia przeprowadzono w oparciu o wybrane procesy partycypacyjne, w których udział brała także Autorka. Pewien niedosyt pozostawiają zarówno krótkie opisy procesów, jak i wnioski przedstawione na dużym poziomie ogólności i w zasadzie mało odkrywcze cyt. „Testowanie pokazało, które czynniki doboru narzędzi są kluczowe i niezbędne. Do tej grupy można zaliczyć przede wszystkim sprawną koordynację działań i usprawnienie administracji, utrzymanie ciągłości relacji z interesariuszami, poczucie sprawczości, wykorzystanie lokalnych praktyk, odniesienie do kontekstu miejsca, potrzebę współpracy we wszystkich fazach procesu, identyfikację barier zaangażowania w proces, wykorzystanie otwartych danych oraz dynamikę, intuicję i otwartość na różne perspektywy”.

3.5 Ocena wartości naukowej. Pozostałe uwagi krytyczne

Uwagi krytyczne w większości zostały zawarte w p. 3.5 jako krytyczny komentarz do każdego z rozdziałów. Wartość naukowa pracy wg recenzenta jest wysoka. Dysertacja podejmuje bardzo ważne zagadnienie partycypacji w projektowaniu ukierunkowane na adaptacje do zmian klimatu.

Autorka dokonuje słusznie uszczegółowienia zagadnienia, zajmując się aspektami pro klimatycznymi, jako generatywnymi w zakresie doboru metod i narzędzi partycypacji.

Atutem pracy jest jej aspekt aplikacyjny oraz oparcie się na doświadczeniach projektowych Autorki. To stanowi o użytecznym charakterze prowadzonych badań.

Natomiast, biorąc pod uwagę słuszną konieczność ciągłej rewizji, ewaluacji metod partycypacji ukierunkowanej na skuteczność i osiągnięcie założonego celu, zastanowienie budzi brak rozbudowania wątku obejmującego nowe technologie w partycypacji, zarówno na poziomie globalnym, jak i lokalnym. (nowe metody i narzędzia cyfrowe oraz zdalne w partycypacji, które zdecydowanie mogą katalizować proces partycypacji, zostały w pracy przedstawione przy okazji, dość szcątkowo). Drugim wątkiem, który zdaniem recenzentki mógłby zostać bardziej rozwinięty, to wątek procesu edukacji w partycypacji, dający obok inkluzywności, znaczący wzrost świadomości społecznej.

Praca jest starannie zredagowana. Materiał ilustracyjny jest bogaty, a grafiki spójne. Wątpliwość budzi nadużywanie formy tabelarycznej w prezentowaniu wyników i niedostateczna synteza wniosków.

Jednocześnie, brak przypisów utrudnia czytelność poszczególnych rozdziałów (przypisy wykorzystania do wskazania źródeł internetowych, ale bez daty dostępu). Często linki do stron internetowych odnoszą się do nieadekwatnych głównych stron np. organizacji, na których nie można odnaleźć adekwatnych do tekstu pracy informacji. Wątpliwość budzi specyficzna numeracja tabel i grafik, osobna dla każdego rozdziału, co również utrudnia sprawne poruszanie się po tekście.

4. Podsumowanie. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska zatytułowana „Analiza narzędzi włączających społeczności do projektowania rozwiązań urbanistyczno- architektonicznych wynikających ze zmian klimatu, w tym narzędzi opartych na technologii” zrealizowana pod kierunkiem promotora dr hab. inż. arch. Anna Szewczenko, prof. PP stanowi oryginalne przedstawienie i jednocześnie rozwiązanie problemu naukowego. Autorka, przygotowując dysertację wykazała się rozległą i interdyscyplinarną wiedzą w obszarze modeli partycypacji ukierunkowanych na określony cel, jak również doświadczeniem praktycznym, które miało istotną wagę w przeprowadzonych badaniach i wnioskowaniu.

Mimo drobnych usterek, praca stanowi bardzo wartościowe osiągnięcie wnoszące do dyscypliny wiodącej istotne wnioski. Praca ma potencjał publikacyjny, stąd należy rozważyć jej opublikowanie w formie monografii.

Rozprawa spełnia wymagania formalne stawiane dysertacjom doktorskim, w tym w szczególności warunki artykułu 187 „Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 2018, poz. 1668 z późn. zm.). W związku z powyższym, wnioskuję do Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

dr hab. inż. arch. Agata Gawlak, prof. PP